

WILLIAM WAAGNER (1900-1912)

Den jyske digter, der blev dansk digtnings sorte faar

*"Kunst har i sig selv en saadan kraft
af lysende ekspansionsevne, at den
altid ender med at gennemtrænge
uvidenhedens og dumhedens mørke".*

(Rodin)

Naar man har erfaret, i hvor høj grad man fra mange sider har forsøgt at støde William Waagners navn og litterære arbejde ned i glemselen, gør det godt at erindre sig disse stolte ord af Rodin. Forhaabentligt har sandheden i ordene ogsaa gyldighed, naar dumheden er repræsenteret af forlæggere, pressefolk og litteraturanmelderne, kulturhyænerne, som bag deres intellektuelle papnæser vejrer forraadnelsen hos de blodrige mens de samtidig har travlt med udødeliggøre efterplaprerne og rimkyndige hyggedigtere.

Ser man bort fra det negative, de sagen uvedkommende ting, har det været forbundet med vanskeligheder at komme paa sporet af konkrete oplysninger om Waagner. Bogen »Europarejsen samt forordet i den af Tom Kristensen udsendte 'Tatersind', er faktisk det eneste materiale, der foreligger.

Naar Tom Kristensen har kaldt den sidstnævnte bog 'en retfærdigheds-handling', maa det vel bero paa en misforstaaelse, idet en retfærdigheds-handling ifølge en naturlov kun kan udøves mod mennesker, som endnu befinder sig paa denne side af det jerntæppe, der adskiller de levende fra de døde. Snarere maa man vel kalde det en retfærdighedshandling, da den samme Tom Kristensen paa et langt tidligere tidspunkt under anmeldelsen af "I Brylluppets Morgenrøde" udtalte følgende:
"Denne samling er kun lille, men den knuser al samtidig lyrik under sig som kvas«.

William Waagner er født i Holstebro den 13. april 1900. Han voksede op paa faderen, Kristen Jul Nielsens gaard sammen med sine ni søskende. Efter konfirmationen hjalp han faderen, der var landmand og møllebygger. I aarene 1918 og -19 var han paa Ry Højskole. Allerede under opholdet her viste han store evner, og debutbogen "Drengens Sange" udkom. I sommeren 1920 kom han paa Silkeborg Seminarium, hvor han dog ret hurtigt tabte lysten til studierne; samme aar udsendte han "I Julehelg".

Efter at have opgivet læsningen forsøgte han sig som redaktør af et litterært tidsskrift. Det lille blad, som meget apropos fik navnet "Dagen og Vejen, var nok værd at læse. Foruden boganmeldelser og bidrag af bl.a. Grabav, Rudolf Nielsen og Knud Lyhne indeholdt det første nummer et væld af annoncer. En overordentlig særegen virkning kan det have, naar man efter en dundertale af redaktøren mod Harald Bergstedts nye bog støder paa en opfordring om at benytte sig af "Jakobs's afførende figensaft". Uden at tage smaalige hensyn var denne annonce anbragt side om side med et ægteskabstilbud.

En anden iøjnefaldende ting ved bladet var opsætningen af det monumentale digt "Kværnen". Dette digt, som strakte sig over to helsider, var ved indledningen vedføjet et billede af den purunge digter. Efter afslutningen fulgte en meget stor annonce fra møllestensfabriken "Engsko".

For at ingen skulle være i tvivl om det nye blads formaal, skrev den kække redaktør denne introduktion:

"Dagen og Vejen".

'Vi vil sige tak for al den velvilje og forstaaelse, vort nye bladforetagende har mødt saavel i pressen som hos private. Det var mere, end vi troede.

Dog tror vi ogsaa, vi har fortjent det, da vi mener, at et tidsskrift bygget paa ungt litterært grundlag og udgivet i Jylland vil kunne faa stor betydning for den nye tid, dens digtning og dens mænd.

Vi har udgivet bladet fra Silkeborg, fordi det er en af de mest de centrale byer i Jylland. Og nu i en tid, da alle slags foretagender søger at skabe nye centrale punkter ude i provinsen, er det vel ogsaa berettiget, at vi bryder med den gamle hovedstadstradition, og vi haaber ogsaa, at denne tanke skal vinde bifald og anerkendelse.

Vi aner en opgørelsens tidsalder. En opgørelse saavel politisk som aandelig.

Men vi føler endnu trægheden nagle vore hjerter. Der er saa faa nu, der som gamle Bjørnson og mange før ham tør sætte deres storhed, deres navn ind for en ung sindets begejstring. Der skal beregnes, næsten alt glider paa beregning.

Men vi vil ud over beregningen. Vi vil ud, hvor det drøner og synger, ikke alene hvor man tror at være sig selv nok, men hvor man tror at være verden nok.

Vi vil have plads for den nye slægt. Der er plads nok, blot nogen gider røre sig.

Vi er ikke moderate, ikke demokrater, ikke syndikalister; men vi er præget af det frisind, der præger alle unge hjerter, som føler sine tanker spire ved en ny tid.

William Waagner'

Læseren af bladet har sikkert følt den friske vind blæse sig i ansigtet, har ventet paa godt nyt fra himmelstormeren. Og længe lod den unge forkynder ikke vente paa sig; allerede samme aar fik han det afgørende gennembrud med samlingen "Knøs og Tøs".

Efter at have forladt redaktørstolen foretog Waagner en rejse til Lapland. Fra denne udbytterige rejse vendte han hjem med den straalende samling "Vildskab og Lykkerus" i sin rygsæk.

Endnu var digterens trængselstid ikke begyndt, saa baade denne og den følgende samling, "I Brylluppets Morgenrøde", blev modtaget efter fortjeneste. Uden overdrivelse kunne Anders Thuborg udtale følgende:

Han (Waagner) kan dristigt række sit bæger op imod Villon og Burns.

De vil ikke formaa at drikke dus med ham. Der findes ikke noget bedre i noget lands litteratur. Eller som Bertel Budtz Müller formulerede det: "Waagner har, saa ung han er, allerede gjort et saa godt og fuldgyldigt artistisk arbejde, at end ikke døden kan bringe ham ind i den forglemmelse, hvori de graa borgerlige masser synker ned".

Under en foredragstourne indtraf den første af de episoder, der gjorde ham til det sorte faar i dansk digtning. Og da den næste affære fulgte umiddelbart efter under et ophold i hovedstaden, blev der mørke og tomhed omkring ham.

Hvor strengt Waagner har forbrudt sig mod det offentlige, skal være usagt, dels ved jeg det ikke, dels er det komplet ligegyldigt, naar det gælder en vurdering og en paaskønnelse af mandens indsats. Men jeg ved, at hans fremragende bog, "Skøjerens synger", ikke blev omtalt. Og jeg ved, at han efter at have udsendt bogen "Fra barndommens egne", forlod landet, nedbrudt og kun fulgt af sine nærmeste og fordømmelsen.

Skønt Waagner i kraftige ord beklager sig over, at han efter at have ydet en kulturel indsats gennem hele sin ungdom, ikke var forundt saa meget som f. eks. en pensioneret trafikassistent; var det sandsynligvis ikke bitterheden alene, der drev ham i landflygtighed. Hans plan om at bosætte sig i et land med verdenssprog har vel haft sigte mod større økonomisk fordel af den litterære indsats. Ligesom den mærkbare deklassering vel ogsaa har spillet ind.

Naar Waagner i indledningen til "Europarejsen" skriver, at denne rejse sikkert er enestaaende, maa man give ham ret. Hvornaar har man hørt om, at en begavet mand gav sig paa vej ud i uvisheden med kone og fire børn?

At Waagner efter kort tid angrede dette bittert, fremgaar da ogsaa af bogen.

Efter at have halvsultet sig gennem det meste af Tyskland naaede karavanen Frankfurt a. M., hvor den var ved at gaa til grunde. Konen og børnene blev indbragt paa et hjem for halvvilde kvinder, og Waagner selv logerede i en høstak i byens periferi. Muligvis er det i denne periode af sit liv, han har haft mest udbytte af sin afstamning; som bekendt var hans mor en af de sidste tattere her i landet.

En dansk avis i digterens lomme reddede situationen. En landsmand genkendte ham paa gaden og fik ham med familien indlogeret paa et ganske pænt hotel. Fra hjemmet med de halvvilde kvinder erhvervede familien sig en barnevogn, og igen gik det sydpaa.

En snavset vandrefugl spurgte det sælsomme optog, om de solgte prospektkort. Dette var den egentlige aarsag til, at familien kunne gennemføre en fleraarig vandring gennem 20 europæiske lande.

Efter at have solgt ca. 240,000 prospektkort vendte karavanen, som var forøget med yderligere 2 børn, hjem via Finland. I godt 200,000 kommodeskuffer, fordelt over hele Europa, vil man altsaa kunne finde et falmet kort - et minde om tragedien Waagner.

Beretningen om Europa-rejsen er af ringe litterær værdi. Kun slutningslinjerne skal refereres, fordi de giver et udmærket indtryk af den bitterhed, bogen er gennemsvivet af:

I Finland, hvor drukkenskab og armod er i særdeles grad iøjnefaldende, sluttede vi paa dramatisk vis, som jeg senere vil skildre, denne dramatiske rejse, og vendte tilbage til Danmark

over Østersøen i en gungrende storm - uden længsel efter dette land.

Efter sin hjemkomst bosatte digteren sig ved Hodsager, hvor han kom i besiddelse af ejendommen "Engelundsgaard", og her forblev han med sin familie de sidste aar, han havde tilbage af sit bevægede liv.

I denne periode af sit forfatterskab var omfanget af Waagners produktion meget ringe. Kun den lille bog "Europafareren" og en digtsamling kom i trykken, inden han, træt af ydmygelserne, indstillede sin litterære virksomhed. En bitter anklage og endnu en bekræftelse paa, at kun faa blus formaar at hente næring fra uvidenhedens og intolerancens vaade brændknuder.

For mig har det været meget svært at fremdrage enkelte ting af Waagners produktion. Jeg har nærmest følt det, som sad jeg med en haandfuld perler. Hvilke er de smukkeste? Jeg har derfor valgt at bringe nogle koncentrerede arbejder, arbejder, der ikke alene er gedigen verskunst, men som samtidig belyser noget af Waagners væsen. Først slutningsversene fra det store digt "Sommernat":

Strømkilen efter odderens jagen glitrer
i maanens skær med poret, gulligt lød
udspilet som et aabent skød, der zitrer.
Og, strømmen fylder mørkt det aabne skød.

Det lyser rødt og hvidt ved vindueskarmen
som vildvinløv med edderkoppens spind,
som store sugear i pigebarmen.
Forunderligt er sommernattens sind.

Jeg staar i Nordens sommernat, en drømmer,
og undres paa de hede nætters sind.
Jeg bøjer mig mod mulden, og det strømmer
af jordens sorte blod imod min kind.

Guldbrun staar sommernattens bræm derude
og zitrer over slettens disetblaa.
Og der er hasper løst paa mangan rude,
og jorden aander med en guldring paa.

Nis Petersen har engang sagt, at "kun den rene og den, der er velbevandret i synd, har let ved at tilgive. Det er sværest for de pæne".

Man kan forestille sig, hvilke dyrekøbte erfaringer der ligger bag kraften i de følgende linjer:

Kom her en i dødsens vejr
paa vildspor over bundløst kær
og kræved' ly i lovens navn,
jeg jog ham bort fra min herskerstavn.

Men kom her en med rædselsblik
paa flugt fra udaad, han begik,
da bød jeg ham minarne bæk,
og gav ham af min bedste skænk.

Lige saa kraftfuldt, men opfyldt af en snævrere forbitrelse, er
det følgende digt, "Ahasverus":

Vi to har brugt de samme sejl
paa skæbnens verdenstogt.
I taage gjort de samme fejl
og høstet samme frugt.

Vi kender ikke angers nød,
og har vi grædt engang,
var det ej for, hvad vi forbrød:
Vi græd af hævnertrang.

Du bryder frem med storm og knog
i nytaarsvejrets gru
og hævner ved hver rusten plov,
som ude staar endnu.

Kom du, ind i min mørke gaard
i nytaarsnat og stævn
mig til i dette hadets aar
at øve grufuld hævn.

Et digt, som fortjener at blive citeret i sin helhed, er
"Vildskabens Sang". Men ogsaa et enkelt vers vil kunne
overbevise de fleste om, at dette dramatisk-fortættede digt
overstråler selv Nis Petersens bedste ting:

Kristenfolk breder avisen
lunt ved kaminernes ild,
følger ved iltelegrammer
et tragisk, men spændende spil.
Ørkenens aldrig mætte sjakal,
Armeniens brændende byer,
et livegent folk paa sin galgenfærd
mod voksende sandknogsskyer.

Dog en tyrkisk soldat er en riddersmand:

de unge, smaa kvinder skal først ha' vand,
men hun, som krammer den spæde til barmen,
hun segner udbrændt for ridderens fod.

Og barnet dier det størknede blod.
"Lille barn saa se mig i øjet,
se mig endnu engang,
før blikket fra mo'er slukkes.
Lille barn, saa klynk mig i øret
vildskabens sang".

Et par linjer fra næstsidste vers vil markere den dramatiske
spændvidde I digtet:

Karoline vil prøve, hvor trofast han er;
men Jørgen har hast, for vintren er nær:
"Karoline, saa se mig i øjet,
se mig endnu engang,
før blikket taaresløres.
Karoline, saa kuk mig i øret
vildskabens sang".

I et solhvervsdigt har Waagner ikke alene malet livet og døden,
de to yderpunkter i tilværelsen, men ogsaa her har han formaaet
at vise os et glimt af sit eget brændende sind. Digtet har han
kaldt "Tre vers om Julen".

Vel vokser nu solen fra dag til dag,
men nys har den knitrende kuld
strøget sin rim under husets tag
og troldbunden markens muld.

De frysende spurve i rimet neg
forstaar, der er langt til vaar.
De hørte, frosten i kjæret skreg,
nu vinter gik ind i vor gaard.

Det varsler ufred af julens navn:
Vildfaring og dødningefærd!
Men varmest føles den elskendes favn
i mørke og stormfuldt vejr.

Til slut det lille digt, "Min Aftenbøn", som mere har salmens præg end bønnens. Fuldtonende og med gammeltestamentlig kraft klinger ordene mod os:

Disse simple linjer, som jeg be'r løn,
er min morgen, middag og min aftenbøn.
Be'r jeg da af ydmygt hjerte: Luk mig ind
i den skønne skare med det fromme sind.

Giv mig saa at virke støt i simple ord.
Enkelt, dybt og stærkt er aandens liv paa jord.
Vær mit skæbnespil end stundom nok saa stygt;
jeg har dog altid sovet godt og trygt.

Herren være med mig i min sjælefred.
Herren være med, naar høstens sol gaar ned.

(Mangler her 2 linier i artiklen?)

Faar jeg intet ventenaar; men skal jeg brat
slynges ud af livet i den store nat.
Giv mig da til afsked blot et dybt sekund
at samle livets dage i et straalebundt.

Der blev ikke forundt den store digter noget ventenaar. Om aftenen, den 19. februar 1942, fik han et ildebefindende, der hurtigt førte ham over i bevidstløsheden. Inden den tilkaldte ambulance ankom, var døden indtraadt.

En hjernebetændelse havde slynget ham ud af livet, ud i den store nat.

Men den store nat er ikke forglemmelsen. De kommende slægtled vil utvivlsomt læse ham og sidestille ham med tyvernes største navne, med dansk digtnings bedste mænd.

Orla Emmer